

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת ויחי

גליון 445 | י"ב בטבת תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

16:23 **כניסת שבת**
17:26 **צאת שבת**
08:23 **סוק"ש מג"א**

מטרתו של בית המקדש

מרדכי דצקובסקי

בפרשה אנו מוצאים "אֶסְרִי לְגִפֶּן עֵירוֹ וְלַשְׂרָקָה בְּנֵי אֶתְנֹנּוּ פֶסֶס בְּיַיִן לְבָשׁוּ וַיִּבְדְּם עֲנָבִים סוּתוּ". אומר רש"י במקום "גפן הם ישראל, עירה זו ירושלים, שורקה אלו ישראל, ואנכי נטעתך שורק (ירמיה ב, כא): בני אתנו. יבנון היכליה".

באמת מצינו דיון בחלקו של מי יבנה בית המקדש. במדרש רבה (בר"ר צט, א): "ר' יהודה אומר: ביהמ"ק נבנה בתוך חלקו של יהודה דכתיב (שמואל א' יז) אפרתי מבית לחם יהודה". אך מצינו שיטת חולקת: "רבי שמעון אומר בתוך של מי שממה באפרתה, ומי מתה באפרתה, רחל. יכול בתוך חלקו של יוסף שהוא מבניה, תלמוד לומר (תהלים קלב, ו): מצאנוה בשידי יער, בתוך חלקו של מי שנמשל פחית היער, ומי נמשל פחית היער, בנימין, דכתיב (בראשית מט, כז): בנימין זאב יטרף".

וכן רש"י בפרשו על הפסוק "ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ויבנימין בכה על צואריו" מפרש: "ויפול על צוארי בנימין אחיו - על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב".

לכאורה על שיטתם יש שאלה: הרי הם משתמשים בפסוק לכאורה שלא מוכיח באמת, "וידוד בן איש אפרתי הנה מבית לחם יהודה ושמו ישי". בפסוק מתואר בלבד שדוד שעתידי להיות מלך על ישראל הוא בן איש שגר בבית לחם שהוא נמצא ביהודה, אך אין שום אזכור למיקום בית המקדש. אלא יש לומר, שקשה על הפסוק מדוע היה צריך להזכיר את מקומו של דוד, אלא ברור שהמילה 'אפרתה' באה ללמד אותנו משהו מיוחד, וזה מיקום בית המקדש.

יש לדון, מה נקודת המחלוקת ביניהם. וע"מ לעשות זאת יש לדון קודם כל מהו 'בית מקדש'? כמובן, בצורה יותר עמוקה מאשר הקירות המרכיבים אותו.

בסיבת בית המקדש מצינו בשמות רבה: "ויקחו לי תרומה - יש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו! אמר הקב"ה לישראל: מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה, שנאמר ויקחו לי תרומה. (הקב"ה אומר: כביכול, קחו אותי עם התורה). משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו בתי שנתתי לך יחידת היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטולה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכי, שנאמר ועשו לי מקדש".

לא לחינם נאמר "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", שהרי מקום הנחת התורה (עד כמה שאפשר לדבר על כך במונחים פיזיים) זה מקום המקדש ושם יושבת הסנהדרין. "תורת אמת היתה פניהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: פי שפתי כהן ושפתי דעת ותורה יבקשו מפיהו פי מלאך ה' צבאות הוא". ואכמ"ל.

בית המקדש תופס גם כמקום מרכזי למלכות. לכן ידע ריב"ז שבית המקדש יחרב רק ע"י מלך, שנאמר "הלבנון - באדיר יפול", והרמב"ם כותב "ש'לש מצות נצטוו ישראל בשעת פניסתן לארץ. למנוח להם מלך ש'נאמר (דברים יז, טו) 'שום תשים עליך מלך'. ולהכרית זרעו של עמלק ש'נאמר (דברים כה, יט) 'תמחה את זכר עמלק'. ולבנות בית הבחירה ש'נאמר (דברים יב, ה) 'לשכנו תדרשו ובאת שמה". כי ברור שבית המקדש לא עוד מקום שמקימים בו מצוות, אלא מרכז המלוכה של עם ישראל, ולכן צריך שיהיה מלך (או ממשלה שיש לה דין מלך כידוע) ע"מ לבנות את בית המקדש. וכן, מיקום בית המקדש 'אפרתה' כפי שביארנו לעיל מוזכר אצל דוד שהולך לבצע את מעשהו הראשון לקראת המלוכה - הריגת גולית. מכאן נבין כי גם המלכות של עם ישראל לעתיד, מקורה בבית-המקדש. לכן בא המקובל האלוקי רבי שלמה הלוי אלקבץ וטבע לנו את המושג "מקדש מלך - עיר מלוכה" כדי שבני כי המקדש הוא לא רק מקום עבודת ה' בתפילה ובקרבנות. המקום הזה הוא המקום של המלוכה. מי שרוצה למלוך - חייב לשלוט בבית המקדש. וכן הישמעאלים מבינים יותר טוב מאיתנו, ולא לחינם נלחמים ומוסרים את נפשם על מיקום בית מקדשנו....

אולי לפי זה ניתן להבין את המחלוקת שהבאנו לעיל: לר' יהודה היה ברור שמקום בית המקדש יהיה בחלקו של השבט שיעמיד את זרע המלוכה - בית דוד. וכן כמו שמצינו בפרשה שלנו שהתברך בזה יהודה. לעומת זאת ר' שמעון סבר, שמיקום בית המקדש יהיה בחלקו של השבט שיתחיל את המלוכה, כמו שמפרש רש"י בפרשתנו על הפסוק "בבוקר יאכל עד": 'ועל שאול הוא אומר שעמד בתחילת בוקרן וזריחתן של ישראל'.

קוד באתר: 7819

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתיאל סופר
יעקב אביעד דואני

ונראה שכוחם של שבת יהודה היה מצד הסברות, שהם ידעו לומר סברות טובות ולמצוא את הטעויות בהבנות אחרות, ובהצטרפות של הסנהדרין יכלו לפסוק בענייני ההלכה כמו שכתוב במדרש: "כבס בין לבושו, שהיין הרבה בגבולו, ובדם ענבים סותה, ואין סותה אלא טעות, כדכתיב (דברים יג) כי יסיחך אחיך וגו', **אם יטעו בהלכה תהא מתכבסת בתחמומו**"². בנוסף, היה לשבת יהודה את הכח של המלוכה והנשיאות וכך היו יכולים להוציא ממון בעת הצורך (עי' סנהדרין ה.).

שבת לוי, מרכזם היה בבית המקדש שמשם יצאה הוראה לישראל, אך היו מפוזרים בכל הארץ בערי הללוים כדי להורות את בני ישראל³, והם היו מתעסקים בעיקר בפסיקת ההלכות ששייכות למעשה והיו דינים שהיו מיוחדים דוקא לכהנים כמו שכתוב בספרי: "יורו משפטך ליעקב, מלמד שכל הוריות אינן יוצאות אלא מפיהם שנאמר ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. ריב אלו ריבי פרה וריבי עגלה וריבי סוטה. נגע אלו נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים".

לעומתם, שבת יששכר היה להם פנאי ללמוד תורה בזכות השתופות עם זבולון והפירות המשובחים שהיו בגבולם⁴, ולכן עסקו בתורה יומם ולילה ומשום כך שלטו היטב בכל תחומי התורה⁵, וזכו לבניה יתרה שידעו גם לכוון להלכה ולפסוק לעם ישראל.

ואיך זוכים למעלת לימוד תורה כשל יששכר? אומרת הגמ' (ב"ק יז ע"א): "א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב אֲשֶׁרְכֶם זָרְעֵי עַל כָּל מַיִם מְשֻׁלְחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר? כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים⁶ זוכה לנחלת שני שבטים, שנאמר 'אֲשֶׁרְכֶם זָרְעֵי'. ואין זריעה אלא צדקה שנאמר: 'זָרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה (ו) וְצִדְקָה לְפִי חֶסֶד'. ואין מַיִם אלא תורה שנאמר 'הוֹי כָּל צִמָּא לָכוּ לַמַּיִם', וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכלילה כיוסף דכתיב 'בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף... בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׁוֹר'⁷ וזוכה לנחלת יששכר דכתיב 'יִשְׁשַׁכֵּר חֲמוֹר גֶּרֶם', אֵית דְּאִמְרֵי אויבי נופלים לפניו כיוסף דכתיב '[בְּכוֹר שׁוֹרוֹ...] בָּהֶם עֲמִים יִנְגַח יַחְדּוֹ אֶפְסֵי אֶרֶץ, וְזוּכָה לְבִנְיָה כִישְׁשֹׁכַר דְּכָתִיב 'וּמִבְּנֵי יִשְׁשַׁכֵּר יוֹדְעֵי בִּינָה לְדַעְתֵּי מַה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל'".

² אך לא כתוב שהיו שואלים אותם מה ההלכה כמו שכתוב במדרשים על יששכר, אלא שההלכה מתכבסת ומתבררת בתחומם בשיתוף עם שאר ת"ח משבטים אחרים.
³ וכבר בארנו בעלון לפרשת בהעלותך שהדלקת המנורה רמזה על תפקיד הכהנים ללמד את עם ישראל ולגרסם להשראת שכינה בתוכם.
⁴ שהרי אונקלוס מתרגם את ברכת יששכר בעניין נכסיו- "יששכר עתיר בנכסין... וחזא חולקא ארי טב וית ארעא ארי מעבדא פירין..." וכן מופיע במדרש רבה: "פירותיו של יששכר גסין היו... והיו אומות העולם רואין אותן ומתמהיין... והיו אומרים להם ישראל אלו הייתם רואים לאדונייהם של אלו עוסקין בתורה היה לכם להתמה עליהם" וא"כ ברכתו הייתה גם גשמית וגם רוחנית ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.
⁵ עי' במדרש בפרשת נשא על קרבן נתנאל בן צוער נשיא יששכר.
⁶ וא"כ כדי לזכות במעלה זו יש לעסוק בתורה, כלומר להקדיש זמן רב כדי ללמוד הדברים היטב ולהגיע ל"עומקה של הלכה". ואפשר לומר ש"תורה וגמילות חסדים", פירושו לימוד תורה שיש בו גמ"ח, כלומר שלמד אחרים, כמו שכתוב שם לפני כן בגמ' "הא למיגמר, הא לאגמור" (ע"ש).
⁷ בדק"ס הביא גירסא "זוכה לנחלה כיוסף בכור שורו הדר לו". ולגירסתנו התו"ח מפרש שהגמ' הביאה את הפס' "בנות צעדה עלי שור" רק בשביל לדייק שנקרא שור. והמהרש"א פירש שדייק מהמילה פורת שהוא מלשון אפריון.

בפרשתנו יעקב מברך את בניו, וכך גם משה מברך את השבטים לפני מותו כעין ברכות יעקב. והנה, על שלושה שבטים מצאנו שהתברכו בעניין התורה: לוי, יהודה ויששכר.

בשבת לוי הדברים מפורשים בברכת משה: "יורו מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל". וכן נאמר בספר מלאכי (ב, ד-ז) "וְיִדְעֶתֶם כִּי שְׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמְצֹנָה הַזֹּאת לְהִיטֵב בְּרִיתִי אֶת לְוֵי אֲמֵר ה' צְבָאוֹת... תוֹרַת אֲמֵת הִיְתָה בְּפִיהֶם... כִּי שְׁפָתַי כֶּהֱן יִשְׁמְרוּ דְעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱלֹהִים ה' צְבָאוֹת הוּא".

ועל שבת יששכר משה אמר: "וְיִשְׁשַׁכֵּר בְּאֶהְלִיךָ": והכוונה לאהלי תורה, וכן נאמר בדברי הימים (א' יב, לג): וּמִבְּנֵי יִשְׁשַׁכֵּר יוֹדְעֵי בִּינָה לְדַעְתֵּי לְדַעַת מַה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רְאֵשֵׁיהֶם מְאֹתִים וְכָל אַחֵיהֶם עַל פִּיהֶם. ופירשו חז"ל שיצאו מהם מאתיים ראשי סנהדראות.

וממילא, כך גם מתפרשת ברכת יעקב: "יִשְׁשַׁכֵּר חֲמוֹר גֶּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמְּשֻׁפָּטִים: וְיִרְא מִנְחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאֶרֶץ כִּי נַעֲמָה וְיִט שְׂכָמוֹ לְסִבְלַת יְהוָה לְמַס עֶבֶד" - "כשם שהחמור טוען את המשא כך יששכר טוען את התורה, רֹבֵץ בֵּין הַמְּשֻׁפָּטִים, אלו התלמידים שיושבים בארץ לפני חכמים, שנאמר (תהלים סח) 'אִם תִּשְׁכַּבְנוּ בֵּין שְׁפָתַיִם', וְיִרְא מִנְחָה כִּי טוֹב, זו תורה, דכתיב (משלי ד) 'כִּי לָקַח טוֹב תִּתִּי לָכֶם [תוֹרַתִּי אֶל תַּעֲזֹבוּ], וְיְהִי לְמַס עֶבֶד', מהו מס? זו הלכה שהיו טועים בה היו מבקשים מידם, וכן הוא אומר (שופטים ה) 'בְּעֶמֶק שְׁלַח בְּרַגְלֵי, בְּעוֹמֶקָה שֶׁל הַלְכָה" (בראשית רבה).

ובברכת יעקב ליהודה נאמר: אֶסְרֵי לְגִפְּן (עירה) עִירוֹ וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנּוֹ כִּבְס בֵּינָם לְבָשׁוּ וּבְדָם עַנְבִּים (סוטה) סוּתוֹ: חֲקִלֵי עֵינַיִם מִיַּיִן וְלָבָן שְׁנַיִם מִחֶלֶב: ודרשו חז"ל: "כבס בין לבושו, שהוא מחוור להן דברי תורה, ובדם ענבים סוטה, שהוא מחוור להם טעיותיהן... חכלילי עינים, רבי עזריה ורבי יונתן בן חגי ור' יצחק ברבי מריון ואמרין לה בשם רבי יוסי בר חנינא רובן של סנהדרין משל יהודה היו, ומה טעמיה חכלילי עינים מיין וגו', שהן יושבין וסודרין דברי תורה בשינים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב" (בראשית רבה).

ויש להבין מה ההבדל בכח לימוד התורה של כל אחד משבטים אלו?

והנה, הגמ' במס' יומא (כו ע"א) אומרת: "אמר רבא, לא משכחת צורבא מרבנן דמורי, אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. לוי דכתיב: יורו משפטך ליעקב, יששכר דכתיב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. ואימא יהודה נמי דכתיב יהודה מחקק! אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא".¹

ולכאורה קשה, איך הגמ' אומרת ששבת יהודה לא הצליחו לומר דברים לפי ההלכה, הרי הם היו חלק נכבד מהסנהדרין! אלא שצ"ל שהם לא יכלו לפסוק הלכה כיחידים אלא רק כשהצטרפו איתם משבטים אחרים.

¹ המאירי שם מפרש: "...ואין אדם ראוי לכך בשלימות ידיעה לבד שכמה ראינו שדיעתם גדולה בתלמוד שאינם יודעים לכון שמועה אחת להלכה ולמה שראוי להורות מכה וכמה מוחזקים בחדרי תורה וכשהוראה באה לידם אף הפתח אינם מוצאים וכלל הדברים שאין אדם זוכה להוראה אלא בשני דברים אחד ידיעת התלמוד וקבלתו ושנייה לה שלימות הכח השכלי שבו לבחינת הדברים והבאתם למצרך להוציא דבר מתוך דבר".

'האספו ואגידה לכם' שלומי מנגיסטו (ב')

תחילה ביקש יעקב לדווח לבניו על עתידו של עם ישראל: "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", אלא שמיד הוא עובר ומוכיחם על מעשיהם בעבר. שינוי זה מוזכר בגמרא: "ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה" (פסחים נו ע"א), ובמדרש (ב"ר צה): "משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו. אמר להם: בואו ואגלה לכם מסתרין של מלך, תלה עיניו והביט במלך. אמר להם: היו זהירין בכבודו של מלך, כך אבינו יעקב תלה

צוואתו האחרונה של יעקב לבניו היתה צוואה רוחנית. הוא הכין את בניו לקראת ייעודי האומה: "ויקרא יעקב אל בניו - זה שאמר הכתוב: 'לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם'. בשעה שהצדיקים נפטרין מן העולם, אינם מצווים לבניהם לא על ידי ממון ולא על ידי נכסים, אלא בשביל יראתו של הקב"ה, שנאמר: 'יראת ה' אלמדכם'" (אגדת בראשית). ובמדרש אמרו: "כיון שבא אבינו יעקב להיפטר מן העולם קרא לבניו ובירכן וציווה על דרכי האלוקים" (במד"ר, פ"ב ח).

עיניו וראה שכינה עומדת על גביו, אמר להם: היו זהירין בכבודו של הקב"ה."

העיסוק בקץ אינו מעניינו של האדם. מה שעל האדם לעשות הוא לעסוק בכבודו של הקב"ה, כלומר לגלות בעולם את מציאות הבורא, תהילתו והשגחתו. עם ישראל העומד בימי יעקב בראשית דרכו, צריך להתחיל הכול מהתחלה ולא לעסוק בשלב הסופי של דרכו.

כשנסתלקה מיעקב השכינה, הבין את הרמז שרומזת לו ההשגחה, שיש לעסוק בכבודו של הקב"ה לפני שעוסקים במאורעות אחרית הימים, ואז נצנץ חשש בלבו של יעקב: "אמר, שמא חס ושלום יש במיטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו: 'שמע ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד!' כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'" (פסחים סם).

מפגש זה של יעקב ובניו והנלמד ממנו לדורות, מציין הרמב"ם בהלכות קריאת שמע (פ"א ה"ד): "הקורא קריאת שמע, שהוא גומר פסוק ראשון ואומר בלחש: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. וחוזר וקורא כדרכו: 'ואהבת את ה' אלהיך' עד סופה. ולמה קורין כן? מסורת היא בידנו שבשעה שקיבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו, ציוו וזירזם על ייחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו. שאל אותם ואמר להם: בְּנֵי, שמא יש בכם פסולת מי שאינו עומד עמי בייחוד השם? כעניין שאמר לנו משה רבנו: 'פן יש בכם איש או אשה... ענו כולם ואמרו: 'שמע ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד', כלומר: שמע ממנו אבינו ישראל, ה' אלוקינו ה' אחד! פתח הזקן ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח שישבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה".

נוסף לשאלת הנאמנות לדרכו של אברהם, הטרידה את יעקב בשעתו האחרונה האחוה בין בניו. הד סכסוך האחים עם יוסף ושנאת החינם שהתלווה עמו ריחף ברגשותיו. על כן קודם לצוואתו אמר להם: "האספו ואגידה לכם". מדוע זירזם בלשון "אספו" כאשר כל בניו בלאו הכי עומדים סביבו? לימוד גדול למדנו מלשונו זה של יעקב, וכן כתב השל"ה (חלק ג, פרשת ויחי): האספו ואגידה לכם - אמר לשון 'האספו', כי אי אפשר להקץ שיבוא כשיש בכם שנאת חינם, רק צריכים אתם להיות כולכם

באסיפה אחת". ורבי יונתן אייבשיץ בספרו "אהבת יונתן" הסביר: גלות ראשונה למצרים וגלות אחרונה לאחר חורבן בית שני, שניהם באו מחמת שנאת חינם. על כן הזהירם יעקב אביהם: 'האספו' - התחברו, התאחדו, כי בכך תלוי המאורעות שיבואו אשר יקרא אתכם באחרית הימים'.

מהנהגתו זו של יעקב אנו לומדים ששלושה הם מקדמי הגאולה בישראל: א. קבלת עול מלכות שמים. ב. העיסוק בכבודו של הקב"ה [כל הנקרא בשמי, לכבודי בראתיו, יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיהו מג, ז)]. ג. אחדותו של עם ישראל. ביקש יעקב לגלות את הקץ, לעסוק בשלב האחרון של האומה, אך מן השמיים הורו לצוות את בניו לדבוק במעשים ובפעולות בהם אדם שותף בקידום המציאות לקראת אחרית הימים.

באחת משעות המשבר הקשות ביותר של יעקב אבינו, התפרצה אנחה מלבו ואמר: "אותי שכלתם, יוסף איננו ושמעון איננו, ואת בנימין תקחו, עלי היו כולנה" (מב, לו). וצריך להבין את תלונתו זו של יעקב, מי הבטיחו מה תהייה צרותיו שהוא אומר בבטחה ש"עלי היו כולנה"?

בספר "קול אליהו" מובא בשם הגר"א, כי כאשר רצתה רבקה אִמְנו לשלוח את יעקב לקבל הברכות מיצחק אבינו, חשש יעקב פן יקלל אותו אביו, אמרה לו אמו: "עלי קללתך". ואם כוונתה שאביו לא יקללו היה לה לומר: "לא יקללך אביך". אלה שרבקה הודיעה לו, שלא תבואנה עליו צרות מלבד שלוש אלו הרמוזות במילה "עלי". צרת עשו, צרת לבן, צרת יוסף. ולכן כשנשלחו שמעון ובנימין, התפלא יעקב ואמר: "עלי היו כולנה" - ומה עם הבטחתה של אמי?

מה מאפיין שלוש צרות אלו, שלא יכלה רבקה להבטיח עליהן? שלוש סכנות מאיימות על קיומו של עם ישראל בהיסטוריה: האחת - סכנת השמדה פיזית, "בכל דור ודור קמים עלינו לכולתינו", וסוג זה מסמל עשו: "פן יבוא והכני אם על בנים". סכנה שנייה היא סכנת התחסלות מבחינה רוחנית - "ולבן ביקש לעקור את הכל", וזאת על ידי התבוללות כמו שאמר "הבנות בנותי והבנים בניי". והסכנה השלישית, והיא הקשה מכולם - היא שנאת החנם ורבי אחים, שפרץ לראשונה בבית ישראל בריב יוסף ואחיו. שלוש צרות אלו הן מבחנו של העם היהודי בהיסטוריה, ועליהן לא הייתה לרבקה שליטה.

אורח חיים

בהכונת הרב רובינשטיין

קטן של שבת'

ר' איתן גרתי

כבה האור בחדר וצריך אותו דלוק (וכן להיפך) ואין גוי - האם ישנה דרך להיעזר בילד הקטן?

ילד שאיננו בר-הבנה² - אסור לספות לו איסור בידים³, אך אין צורך למחות בו אם עושה איסורים. א"כ, מותר לאביו לשים אותו ליד המתג אף אם ודאי ישחק אָתו, (אף להעמיד כסא ליד המתג ולהניח את הקטן עליו) ולאחר שיכבה ניתן ישר לקחת אותו משם לפני שידליק מחדש⁴.

¹ שנה שעברה התבאר בפירוט היאך ניתן להשתמש בגוי. הדברים העולים משם, שיש לידע דיני אמירה לגוי לפני שקוראים לו. מה שנוהגים העולם לקרוא לגוי ולספר לו סיפור - אין הדבר פשוט כלל!

² הכוונה שמבין הוא שאסור זה אסור ואינו חוזר לעשות זאת פעם אחרת. ישנם קטנים שאם אמרת להם 'אסור לגעת בחשמל!' - באותו זמן הם נרתעים, אך חוזרים על מעשיהם לאחר שעה. קטנים כאלה אין צורך להפרישם מאיסורים (משנ"ב שמג, ג). הגיל שהם מתחילים להבין נע בסביבות שנתיים-שלוש. א"כ, פחות מגיל שנתיים ודאי יש להקל. כ"כ, באיסורים שאינם איסורי חפצא אלא מחמת הזמן, והרתתם חשובה לגדילתו של הקטן, יש להקל גם לאחר גיל זה - לדוגמה, להאכילו ביוה"כ, לתת לו חלב תוך שש שעות לבשר, לאכול לפני קידוש ותפלה...

³ איסור תורה כדאי ביבמות קיד, א גבי איסור שרצים "לא תאכלום כי שקץ הם" - ודרשו החכמים "לא תאכילום".

⁴ אין בעיה של שביית בנו "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" כיון שעושה זאת להנאתו ולא לצרכך. כ"כ, אין צורך למחות בו ע"מ להפרישו מאיסור כיון שאינו בר חינוך. כ"כ, מותר להנות מהאור שהדליק כיון שעושה להנאתו ולא לצרכך (ביאוה"ל שכה, י).

מ"מ, אסור לצוות עליו לכבות (זוהי ספייה).

מ"מ, כדאי להימנע משימוש בקטנים בשבת אם אינו נצרך כ"כ - ראשית, כיון שישנו חשש שהאדם יתרגל להשתמש בילדיו הקטנים לכל בעיה שקורית בחשמל בשבת, וזו זילותא גדולה לשבת.

ועוד, שבדרכי הילדים הגדולים יותר מסתכלים על כל צעד שאחיהם הקטן עושה, ואם יתרגלו בפעולות כאלו השבת יכולה להיות מזולזלת בעיניהם.

ילד שהוא בר הבנה - אסור להעמידו ליד המתג⁵.

ואם זוהי מלאכה בשביל הקטן, כגון שהאור בחדר הילדים דלוק, האם מותר לומר לילד לכבותו (שוב, כשאין גוי)? קר מעט לילד, האם מותר לומר לו להדליק מזגן?

איסור דאו' ודאי שאסור (א"כ, למי שסובר שהתעסקות בחשמל אסורה מה"ת אין להקל ע"י קטן).

מאידך, באיסור דרבנן (שוב, רק לצורך הקטן עצמו) נחלקו⁶ -

⁵ משום מצוות חינוך להפרישו מאיסורים, וכן אם הוא בגיל שמבין שעושה זאת בשביל אביו אסור משום שביית בנו.

• לבני עדוה"מ אסור (כ"מ משו"ע או"ח שמג ע"פ הרמב"ם)⁷.

• לבני אשכנז מותר במקום הצורך (כשאין אופציה אחרת - ביאור"ל שם, ד"ה מד"ס ע"פ הרשב"א והר"ן). וכדאי שיגיד לבן שאינו שלו⁸.

• **עוד נפקא מינה ממחלוקת זו** - אדם שכח להעביר את המקרר למצב שבת. האם מותר לומר לקטן (שאינו יודע שע"י פתיחתו תגרמנה פעולות האסורות בשבת כהדלקת נורה ועוד מערכות) שיש לו הפתעה במקרר ויקחנה? לפי האמור, לבני עדוה"מ יאסר

⁶ כאן כיון שמדובר על ענין ספיה, היינו אמירה מפורשת לקטן, אין הבדל בין הגילים, ולאסור בכל גיל אסור, אפי' קטן משלוש, ולמתיר מותר אף ליותר משלוש. כ"כ, שייכת גם לבן שאינו שלו.

⁷ בדידי הוא עובדא בשבת האחרונה, שאחד הקטנים הדליק האור בחדרו. ידעתי ששעון השבת אמור לכבות את האור בשעה מאוחרת יותר. פשוט נתתי לו לישון בחדרי, ולאח"מ כשכבה האור העברתיהו למטתו. באין אופציה דומה לזו, כדאי ללכת לגוי, לספר לו "יש אור בחדר הילדים, הם לא מצליחים לישון". הגוי מגיע ומכבה, ומותר 'להנות' מכיבוי כיון שזו הנאה שלילית, היינו הסרת מפריע.

⁸ כדי שנחסוך את הבעיה של שבייתת בנו דאו' ששייכת באביו בלבד. אמנם מעיקר הדין לא צריך, כיון שהקטן עושה הפעולה לעצמו, מ"מ היכא שאפשר ראוי.

הדבר. מ"מ, לבני אשכנז בלא אופציה אחרת יהא מותר כיון שעושה איסור דרבנן לצרכו⁹.

אני ואשתי קבלנו שבת, האם מותר לומר לקטן לעשות מלאכה?

מותר, כיון שהילדים, אף הקטנים אינם נגררים אחר קבלת השבת של האב והאם. אה"נ, במקרה שאמרו הקטנים שמקבלים הם שבת, וראוי **לחנכם לזה** (מגיל שש והלאה) אסורים הם במלאכה.

אגב - אם אדם קבל שבת ואף הגיע כבר ביה"ש, כ"ז שלא היתה קבלת שבת של ציבור (כבישיבה, שאינה אומרת לכה דודי או מזמור שיר ליום השבת, אלא רק לאחר צה"כ), מותר אף לגדול לעשות מלאכות דרבנן אם אלו דברים הנצרכים לשבת (רסא, א. שמב, א. משנ"ב רסא, כח).¹⁰

⁹ גם אם הדלקת הנורה כרוכה באיסור תורה, מ"מ הוי פס"ר דלא ניחא ליה.

¹⁰ דוגמה מעשית למלאכות דרבנן הנצרכות: א. מצא ששכח לחבר את הפלטה - לחלק מהפוסקים (תלוי אם שעון שבת מוגדר כגרמא) יהא מותר להניחה מחוברת לשעון שבת שתדלק עוד חצי שעה. ב. שכח אור דלוק בחדר - לחלק מהפוסקים (תלוי אם שינוי במלאכה דאו' ה"ה בכלל מלאכות דרבנן שהותרו ביה"ש) יהא ניתן לכבותו בשינוי.

ברכת יעקב למנשה ואפרים

ר' אריאל ישי

כאשר יוסף בא לקבל ברכה, שאלו יעקב: "מי אלה" - שאינן ראויין לברכה, מבטן מי יצאו אלה? כלומר, צפה יעקב שעתידין לצאת מבניו אחאב וירבעם שיאמרו "אלה אלהיך" על העגל שעשה ירבעם. ענה לו יוסף: **"בני הם אשר נתן לי א-להים בזה"** - מבאר ה'כלי יקר': מ"מ הם בני, ומצדי הם ראויים לברכה. ומה שיצאו מהם אחאב וירבעם, לפי ש"נתן לי אלהים בזה" - שנולדו כאן במצרים ואמם מצרית, בת פוטיפרע כהן און, דהיינו כהן לע"ז. ע"כ יצאו ממנה לעתיד בנים כאלו עובדי ע"ז, אבל מצדי ראויים הם לברכה. ואם לא כן, למה ברך ה' את יצחק, והלא יצאו ממנו עשו ויעקב מצד שהייתה רבקה בת בתואל הארמי? אלא ודאי שאין הקדוש ברוך הוא חושש אל זרע המקולקל, וברכו בעבור הזרע הקדוש הראוי לברכה, כך תברכם גם אתה שהרי מצדי ראויים הם לברכה כי באשר הוא שם, כולם זרע ברך ה'.

לאחר מכן יעקב אומר ליוסף **"ויאמר קחם נא אלי ואברכם"**. דבר תמוה שיעקב משכל את ידיו כמו שכתוב: **"שכל את ידיו כי מנשה הבכור"**, ויש להקשות למה שתק יוסף עד אחר שבירך אותם, ורק אח"כ "ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים"?

הכלי יקר כותב, שאולי יוסף חשב שהשמאל חשוב מן הימין, לפי שהלב מקור השכל מונח ביד שמאל, והכבד מקור הנפש המתאוה שבימין, וחשב יוסף שהיות ומנשה הבכור על כן רוצה לברכו בברכות שכליות, ליתן לו המדע והחכמה ביתר שאת, ואת אפרים רצה לברך בברכות גשמיות. ואחר שבירך ברכה אחת לשניהם אז ראה יוסף שלא זו הדרך ולא נתכוין אביו לזה, ואולי טעה בין בכור לפשוט, או לא ידע מי עומד מימין ומי לשמאל, על כן וירע בעיניו ויאמר לא כן אבי.

רב פנינים

מפניני ה'פלי יקר'

מקשה עוד הכלי יקר: וכי לא ראה יוסף שאביו שכל את ידיו בכוונה, ובודאי ידע את אשר עשה יעקב והיה לו לשאול לאביו על מה זה שכל ידיו, ונראה שיוסף חשב כי יעקב סבר שיוסף לקח הבכור ביד ימין שלו ואת אפרים בשמאל שלו, כדי שהבכור יהיה כנגד השמאל של יעקב ולכן שכל ידיו כדי שיהיה הבכור בימין יעקב, לפיכך "וירע בעיניו" שהרי באמת לקח יוסף את אפרים בימינו.

יעקב מברך את אפרים ואת מנשה בברכה: **"וידגו לרוב בקרב הארץ"**. נתן ברכת הריבוי דווקא ליוסף, כי שמו מורה על התוספות והריבוי, כמ"ש (בראשית ל, כד) "יוסף ה' לי בן אחר". וכמ"ש (דברים א, יא) "יוסף עליכם ככם אלף פעמים", והיתה ברכה זו ראויה ביותר אל אפרים על שכתוב "כי הפרני אלהים". ע"כ נתן ימינו על ראש אפרים כי חשב יעקב ששמו מסייע לו לקבלת ברכה זו. ויוסף חשב שיותר ראוי לתלות ברכת הריבוי בבן הבכור, כי אליו פי שנים כפלים בירושה, לכן גם ברכת הריבוי מתאימה לו ביותר, והשיב יעקב: "ידעתי בני ידעתי". הזכיר ב"פ "ידעתי", כנגד ברכת פי שנים של הבכור, אבל מ"מ "אחיו הקטן יגדל ממנו", כי הקב"ה בוחר ביותר בקטנים, וכל אדם שיש בו צד קטנות אז ביותר הקב"ה מגביהו לאלפי רבבה כמ"ש (דברים ז, ז) "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' כי אתם המעט". וכתב (ישעיה ס, כב) "הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום".

ודבר זה אירע לכל זרע אברהם: ישמעאל בכור לאברהם - נפסל ישמעאל ונבחר יצחק, עשו בכור ליצחק - נפסל עשו ונבחר יעקב, ראובן בכור ליעקב - נפסל ראובן ונבחר יוסף, מנשה בכור ליוסף - נבחר אפרים ביותר. "ורמוז זה הלא דבר הוא. והמשכילים יבינו".

שאלות על הפרשה

ר' דניאל בוחבוט

- א. מז, כח: "שבע שנים וארבעים ומאת שנה" וקשה למה כאן אצל יעקב התורה מנתה את מניין השנים מן הקטן לגדול ואילו בשאר המקומות מנתה להיפך מן הגדול לקטן [כגון אצל אברהם "מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים", ואותו דבר אצל שרה ויצחק ועוד]. (אור החיים).
- ב. בתחילת הפרשה יעקב אומר ליוסף לקברו בא"י ולא במצרים. יוסף מסכים "אנכי אעשה כדברך", אך יעקב ממשיך ואומר ליוסף להישבע על כך ויוסף נשבע. וקשה וכי יעקב לא מאמין ליוסף, שהוא צריך להשביעו?
- ג. מט, טו: "וירא מנוחה כי טוב... ויט שכמו לסבול", וקשיא סיפא ארישא, שהרי אם רוצה מנוחה למה מטה שכמו לסבול?
- ד. מח, ח: "וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה". א. "וירא" - בפס' י' כתוב "ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות", וכיצד ראה אותם? ב. וכי הוא לא מכיר אותם? והרי בפס' ה' הוא בירך אותם, והם היו 17 שנה ביחד, וודאי הוא מכירם וכ"ש לפי חז"ל שאפרים היה משמש את יעקב.